

ZAMUDA SLOVENSKE OBJAVE *ORLA IN KORENIN*

J a n j a Ž i t n i k

Knjiga **Orel in korenine** je zadnje delo ameriškega pisatelja slovenskega rodu Louisa Adamiča (1898-1951). V njej avtor spregovori o razmerah v Jugoslaviji leta 1949 ter o vzrokih in posledicah jugoslovanskega spora z informbirojem.¹ Drugi del knjige obravnava življenjsko pot Josipa Broza Tita od rane mladosti do leta 1945, vključuje pa tudi pričevanja o žrtvah in neuklonljivosti jugoslovanskih narodov v času narodnoosvobodilnega boja.² Adamič je začel pisati to delo leta 1949, ko je bil na svojem drugem obisku v stari domovini. Že po nekaj dneh si je začel delati zapiske o svojih vtisih in o pogovorih z vodilnimi jugoslovanskimi političnimi, gospodarskimi in kulturnimi predstavniki, nekdanjimi borci, pa tudi z naključno izbranimi delavci in kmeti. Vsa ta pričevanja je dopolnil s podatki iz obsežnega gradiva, ki so mu ga posredovali njegovi pomočniki v Jugoslaviji.

Delo je izšlo v ZDA 22. maja 1951, torej devet mesecev po njegovi smrti, in sicer v občutno skrajšanem obsegu.³ Neobjavljene dele besedila in številne korekture, ki sta jih napravila urednika Stella Adamič in Timothy Seldes med končno redakcijo knjige, obravnava avtorica tega prispevka v svojem magistrskem delu **Geneza Adamičeve knjige Orel in korenine**.⁴ Čeprav se je Adamič že v letih 1950-51 dogovarjal o podrobnostih v zvezi z objavo slovenskega prevoda nastajajoče knjige, je delo izšlo pri nas šele leta 1970, torej osemnajst let po ameriški izdaji.⁵ Mnogi bralci so bili in so še vedno prepričani, da je slovenska izdaja **Orla in korenin** močno cenzurirana različica ameriške izdaje. To mnenje je popolnoma zmotno, saj primerjava pokaže, da je slovenska izdaja avtentičen prevod celotne ameriške objavljene različice. Izpuščeni so samo štirje kratki odlomki, pri katerih gre za Adamičev svobodni prevod virov, ki so bili pri nas že prej objavljeni. V Ljubljani je knjiga doživela

novo izdajo leta 1981, v ZDA pa do ponatisa ali ponovne izdaje dela ni prišlo.

Ivan Bratko, nekdanji direktor Državne založbe Slovenije, je v svojem uvodu k drugi izdaji **Orla in korenin** pripisal del krivde za nepojasnjeno zamudo objave našega prevoda Milovanu Djilasu in dolgoročnim kombinacijam drugih osebnosti, zlasti Aleksandra Rankovića.⁶ Ob tem omenja tudi tehnične ovire v zvezi z delom slovenskega prevoda Mire Miheličeve, ki so ga v edinem izvodu poslali v kabinet Aleksandra Rankovića, ta pa besedila nikoli ni vrnil založbi. Tako je morala prevajalka znova prevajati velik del teksta.

Pozneje je Ivan Bratko svoj pogled na vzroke za dolgoletno zamudo slovenske objave bistveno spremenil: do Kardeljeve pobude leta 1964, naj Državna založba Slovenije poskrbi za prevod in izid Adamičeve knjige pri nas, je imelo tako rekoč celotno jugoslovansko politično vodstvo precej odklonilno stališče do tega dela. Zato so dolgo odlašali, preden so končno prižgali zeleno luč za začetek resnejšega prevajanja.⁷ V svojih intervjujih z najpomembnejšimi Adamičevimi sodobniki pri nas sem tudi drugim postavila vprašanje o vzrokih za zapoznelo slovensko objavo. Marija Vilfan⁸ in akademik prof. Vladimir Dedijer⁹ sta odgovorila podobno kot Bratko: kriva je bila dogmatična usmerjenost našega tedanjega vodstva in pa znana »jugoslovanska malomarnost«. Vendar tudi to pojasnilo le delno odpira vpogled v dejanske okoliščine v zvezi z nesprejemljivo zamudo.

Že v času, ko je Adamič pisal svoje zadnje delo, je bilo splošno znano dejstvo, da se avtor v mnogih pogledih ne strinja z jugoslovanskim vodstvom, kar pa je mnogo bolj razvidno iz njegove tedanje korespondence kot iz same knjige. Temu dejstvu so se pridružila še najrazličnejša ugibanja o morebitnih resnejših konfliktih med Adamičem in našo vlado v času nastajanja **Orla in korenin**. Govoric in domnev je bilo mnogo, žal tudi takšnih, ki jih je težje preveriti kot tisto o močno cenzuriranem slovenskem prevodu. Ob branju Kocbekovega **Dnevni-ka 1951-1952** je zbudil mojo pozornost odlomek, kjer avtor pravi:

»Najhuje pa me je prizadela domneva, ki se je Adamičevi prijatelji v Ljubljani najbolj oklepajo, da so ga ubili prav naši lastni agenti zaradi tega, ker so se preplašili njegove knjige o Titu. V njej na koncu priporoča maršalu ukrepe, ki jih partija iz prestižnih in ideoloških razlogov ne more prenesti. Zato knjiga baje sploh ne bo izšla in zato Amerikanci o njegovi smrti in njenih vzrokih taktično molčijo, ne bi radi s tem škodili svoji lastni politiki do Jugoslavije. Ta razlaga o tragičnem Adamičevem koncu me je globoko pretresla, sam pri sebi ne morem verjeti vanjo, toda sile tega sveta so demonične, kdo jim more kljubovati?«¹⁰

Številnim Adamičevim nasprotnikom, ki so bili uradno ali neuradno osumljeni krivde za njegov umor - ameriški republikanci in Komite za neameriško dejavnost, jugoslovanska politična emigracija, ameriški komunisti in stalinisti - so se torej pridružili še agenti naše vlade.

Med preučevanjem zadnjih let Adamičevega življenja sem se posebej posvetila vprašanju, do kakšne mere se je stopnjevalo nesoglasje med pisateljem in jugoslovanskim vodstvom v letih 1950-51. V pričevanjih Adamičevih sodobnikov, s katerimi sem imela intervjuje, ni bilo najti sledu o kakšnem pomembnejšem sporu med Adamičem in našim vodstvom. Podobno velja tudi za vso Adamičevo korespondenco, ki sem jo lahko pregledala. Tudi tu nisem našla nobenih dokazov ali vsaj bežnih indikacij o resnejšem konfliktu med Beogradom in našim pisateljem. Manj pomembnih razhajanj je bilo sicer precej, vendar si zanje ni mogoče misliti, da bi bili lahko za pisatelja usodni. Ni pa mogoče predvideti, kaj bo prineslo nadaljnje raziskovanje gradiva v nekaterih zveznih arhivih.

Seveda pa je mnogo dokazov o nesoglasjih v zvezi z objavo njegove knjige pri nas. Adamič je zelo zameril tistim, ki so sprva pokazali interes za pripravo slovenskega prevoda **Orla in korenin** ali za predhodno objavo posameznih odlomkov iz rokopisa v srbohrvaščini¹¹, pa so se pozneje temu odrekli ali pa so silno počasi in vedno bolj mlačno reagirali na pisateljeva vprašanja, kaj se dogaja v zvezi s tem.

S Tonetom Seliškarjem in Cirilom Vidmarjem, tedanjim glavnim urednikom pri Državni založbi Slovenije, se je Adamič dogovarjal za slovenski prevod celotnega **Orla**, še preden je

Louis Adamič, risba neznanega avtorja (Inštitut za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU)

končal rokopis. V pismih je pojasnjeval, na kakšen način naj bi prevedli njegovo knjigo, da bo besedilo čimbolj primerno za slovenske bralce.¹² Z Vladom Dedijerjem pa se je dogovarjal za objavo nekaterih daljših odlomkov v **Borbi**¹³ in v **Književnih novostih**¹⁴.

Razumljivo je, da so upadanje njihove odzivnosti in vedno redkejša pisma tistih, ki bi po njegovem mnenju lahko kakorkoli pripomogli k hitrejšemu prevodu, Adamiča močno ujezili. Sam si je zelo prizadeval, da bi svoje izrazito aktualno delo dokončal in objavil »pravočasno«. V ta namen se je takoj po vrnitvi v ZDA jeseni 1949 povsem izoliral od večine ameriških prijateljev in znancev, se odpovedal vsakršnim družabnim stikom¹⁵, verjetno jemal poživila in se že docela izčrpan še naprej odrekal nepogrešljivemu spanju, se zadolževal in tvegala osebno varnost, saj je zaradi naklonjenosti Titu in kritičnega odnosa do tedanje ameriške politike veljal za politično sporno osebo.

Leta 1949 je bil Adamič pri nas sprejet z vsemi častmi: Tito mu je posvetil veliko svojega časa in ga zaman nagovarjal, naj ostane v Beogradu dlje, kot je nameraval; Kardelj je žrtvoval več tednov za to, da mu je lahko osebno razkazal velik del Jugoslavije, Josip Vidmar mu je dal za nedoločen čas na voljo lepo vilo v bližini Tržiča in nekaj časa tudi sam prebil skupaj s pisateljem. Posvetili so se mu skoraj vsi člani politbiroja v Beogradu in večina slovenskih voditeljev, razen tega pa tudi vsi vodilni kulturni delavci v Beogradu, Zagrebu in Ljubljani.

Adamič je bil prepričan, da je njegovo nastajajoče delo za Jugoslavijo izredno pomembno in da lahko pravočasen izid knjige odločilno vpliva ne samo na odnos ameriške javnosti do titoizma, temveč tudi na uradna ameriška stališča do naše države. Vajen velike pozornosti, ki je je bil deležen v Jugoslaviji, je pričakoval, da bo interes za objavo domačega prevoda njegove knjige po njegovi vrnitvi v ZDA nezmanjšán in da bo sodelovanje jugoslovanskih rojakov z njim še naprej ostalo tako intenzivno, kot je bilo med njegovim obiskom. Na začetku je bilo sodelovanje tudi v resnici kar precej intenzivno, posebno z Vladom Dedijerjem, ki je celo poskrbel za prevod posameznih odlomkov iz rokopisa v srbohrvaščino. Izbral je odlomke, kjer Adamič obnavlja svoje pogovore s Titom, Kardeljem, Kidričem, Vladimirjem Popovićem in drugimi, in jih v prevodu poslal tem

voditeljem, da bi mu sporočili svoje pripombe k besedilu.¹⁶ Dedijer naj bi potem njihovo mnenje posredoval Adamiču.¹⁷ Nekaj pripomb k prvi verziji rokopisa, ki je nastala že leta 1949, je zapisala tudi Marija Vilfan.¹⁸ Ohranjene so v mapah z Adamičevim gradivom, ki ga je Dedijer podaril Slovenski akademiji znanosti in umetnosti¹⁹, delno pa so celo upoštevane v ameriški izdaji **Orla in korenin**.

Prve mesece po Adamičevi vrnitvi iz Jugoslavije je torej še vse potekalo po pričakovanju, nato pa je moralo priti do nekakšne prelomnice, kajti videti je, da so pri nas začeli gledati na Adamičev nastajajoči rokopis s povečanim nezaupanjem. To je potrdila tudi osemnajstletna zamuda objave slovenskega prevoda. Nobeden od mojih sogovornikov v intervjujih pa se ni mogel spomniti kakšnega določenega dogodka, ki bi predstavljal to prelomnico. Do zmanjšanega zaupanja naj bi prišlo postopoma, kot so postopoma prihajali novi deli rokopisa na vpogled v domovino. Adamičev rokopis je kmalu potem, ko je v Jugoslavijo prispela večina poglavij, očitno veljal za vprašljivo, če že ne za povsem nesprejemljivo besedilo.

Če bi neobjavljeno verzijo **Orla in korenin** prebral kdorkoli, ki le površno pozna razmere pri nas in v ZDA v prvem povojnem obdobju, bi delo v idejnem smislu ocenil takole: Adamič v rokopisu prikaže boljšo plat Jugoslavije in slabšo plat Amerike. Mnogo mladih ljudi pri nas ve o prvem povojnem obdobju le to, da so Združene države tedaj gospodarsko cvetele, da so nam rojaki iz ZDA pošiljali pakete, pri nas pa je vladal strog režim, ljudje so živeli v bednih razmerah, pri tem pa so od njih pričakovali izjemne delovne rezultate. Jugoslavija je bila opustošena in brez vsakršnih obetavnih gospodarskih perspektiv.

Adamič vseh teh dejstev ne spregleda, nasprotno, celo poudari jih. Vendar jim za protiutež postavi tisto, kar so on sam in njemu podobni »idealisti« mnogo močneje občutili kot vprašanje materialnega blagostanja. Gre namreč za to, da je Adamič v zadnjih treh letih svojega življenja kljub visokemu življenjskemu standardu v Ameriki čutil naglo upadanje moralnih vrednot, omejevanje idejne svobode in nekaterih pomembnih človekovih pravic. Splošno ozračje v ZDA se mu je zdelo nape-to, mračno, nabito z nezaupanjem in strahom kot še nikoli prej. Bil je čas korejske vojne, kar je močno vplivalo na tedanje splošno atmosfero v ZDA. Znotraj dežele pa se je razplamtelo zloglasno McCarthyjevo obračunavanje z ameriško levico.

V Jugoslaviji je Adamič srečal v mnogih pogledih obratno stanje: bedne materialne razmere, slabo oblečene in napol lačne ljudi, ki pa so kljub vsem težavam z upanjem zrl v prihodnost. Dežela je bila v njegovih očeh polna načrtov, delovnega zagona in obljub. Ljudje so verjeli ali vsaj upali, da v tej deželi ne bo več bogatih in revnih. Čutili so, pravi pisatelj, da prvič v življenju delajo zase. »*Jugoslavija je majhna dežela, ampak naj pride karkoli, slednjič se bo vtisnila v zgodovino kot moralna sila.*«²⁰

Takšno Jugoslavijo je videl Adamič leta 1949. Seveda je videl predvsem to, kar so mu pokazali Leskošek, Kidrič, Breclj, Kardelj, Pijade in drugi. Celo med več kot mesečnim bivanjem v Tržiču je imel uradnega spremljevalca, likovnega umetnika Staneta Keržiča, ki mu je svetoval, s katerimi ljudmi bi se veljalo povezati in kaj vse bi si bilo vredno ogledati. To pa še ne pomeni, da pisatelj ni mogel nikamor brez uradnega spremstva. Preveč je ljubil osebno svobodo in politično neodvisnost, da se ne bi dolgo časa trdovratno upiral Kardeljevemu povabilu na skupno potovanje po Jugoslaviji²¹, ali da ne bi v Tržiču tu in tam odslovil Keržiča s kakšnim izgovorom in se sam odpravil na »raziskovanje resnične Slovenije«.²²

Seveda se je pogovarjal tudi z delavci in kmeti, ki jih je sam na slepo izbral v množici ali jih poiskal prav zato, ker je slišal, da so njihovi pogledi drugačni od uradnih. Vprašanje je, koliko so povedali tujcu. Govoril pa je tudi z zaupnejšimi prijatelji in sorodniki. Ti so mu povedali več in tako je postajala njegova predstava o novi Jugoslaviji kompleksnejša.

Po pričevanju Vladimirja Dedičerja je Adamič vedel za dogodke na Rogu, za dachavske procese ter še nekatera dejstva in okoliščine, ki jih je zamolčal pred zunanjim svetom. Pri pisanju **Orla in korenin** je obdržal določeno mero previdnosti, saj je skrbno pazil, da ne bi niti najmanj kompromitiral Jugoslavije pred zahodno javnostjo. Seveda pa so bila njegova merila mnogo bolj tolerantna od kriterijev tistih, ki so pri nas bdeli nad tiskom.

Vse to pa je seveda mnogo premalo, da bi lahko opravičilo govornice, ki jih omenja Kocbek. Njegov poskus, da bi tedanjo domnevo (ki še danes ni docela pozabljena) utemeljil, je že na prvi pogled na trhlih nogah, saj marca 1952 očitno še ni dovolj dobro poznal niti knjige niti okoliščin v zvezi z njenim izidom.

To je razvidno iz njegove protislovne interpretacije zadnjega dela knjige, skrčene v nekaj besed. »Ukrepi«, ki jih je Adamič predlagal jugoslovanskemu vodstvu, so bili gospodarska naslo-nitev na ZDA in večja odprtost med deželama v izmenjavi in-formacij in obveščanju javnosti. Zaradi tega knjiga pač ni mogla biti trn v peti Jugoslaviji ali ZDA, saj so se odnosi med deželama prav leta 1951, pred Adamičevo smrtjo, izboljšali; Jugoslavija je v tem času dobila znatna ameriška posojila, pa tudi v tisku je bilo ravno tedaj opaziti vedno večjo odprtost in pretok informacij med obema deželama. V vsej Adamičevi knji-gi je bilo za ameriško stran nesprejemljivo samo eno poglavje, ki so ga v svoji izdaji pač izpustili, za jugoslovansko stran pa, če gledamo z današnjimi očmi, ni bilo v knjigi prav nič nespre-jemljivega. Seveda pa ne smemo gledati z današnjimi očmi.

Ko je Kocbek zapisal, da knjiga baje sploh ne bo izšla (mar-ca 1952), je bilo delo že v tisku. Poleg vseh omenjenih protislo-vij v zvezi z domnevo, ki je Kocbeka tako pretresla, pa naj poudarim še to, da Kocbek sam, kot pravi, ni verjel vanjo.

Danes je zelo težko raziskovati okoliščine Adamičeve smrti. Kljub temu so se našli redki posamezniki v ZDA, ki to še vedno poskušajo. Morda so še ujeli zadnji trenutek, vsaj kar se tiče možnosti, da znova preverijo dosedanje podatke s pomočjo zaupnih intervjujev z Adamičevimi prijatelji, z njegovimi nek-danjimi sosedi, z njegovo strojepisko, splošnim zdravnikom in s specialistom, ki je Adamiča operiral, z gasilci, ki so prvi prišli v hišo po nesrečnem dogodku, s Stellinimi sorodniki in najbližjimi prijatelji ter z urednikoma pri založbi Doubleday. Pregledujejo arhive v bankah, kjer je imel Adamič shranjen denar, in preu-čujejo njegovo finančno stanje, zbirajo njegovo doslej neodkrito korespondenco in preučujejo množico dosedanjih člankov in razprav o Adamičevem življenju in delu.

Gradivo v arhivu FBI, v katerem je zbranih največ podatkov v zvezi s pisateljevo smrtjo, kaže, da v tem preiskovalnem uradu ni kakršnekoli tendence, da bi iz množice pomembnih in nepomembnih dokumentov, poročil, pričevanj, namigov in ugi-banj izločili ali kakorkoli klasificirali tiste zapise in domneve, ki so povsem brez vrednosti, očitno tendenciozni in neosnovani. Raziskovalcu se je ob tako raznovrstnem gradivu težko znajti.

Z gotovostjo lahko trdimo le to, da si je Adamič pridobil največ sovražnikov in najbolj napadalne med njimi prav zaradi

svojega odkritega prijateljstva z jugoslovanskimi komunisti. Zakaj torej osemnajstletni premor, preden je lahko izšla njegova knjiga v slovenščini? Zlasti zato, ker se je nekoliko razlikovala od interpretacij, kakršne so bile povsem v skladu z našo tedanjo »linijo«. Z današnjega stališča ugotavljamo, da se je Adamičeva interpretacija le za senčico razlikovala od uradne jugoslovanske razlage. Vendar je takrat še tako neznatno odstopanje od naše dogmatične razlage vojnih in povojnih faz revolucije zadoščalo za ustavitev objave odlomkov iz **Orla in korenin** pri nas, pa tudi za dolgoletno zamudo objave slovenske izdaje knjige.²³

Poudarili smo že, da preteklih problemov ne gre obravnavati zgolj z današnjega stališča. Poglejmo torej, s katerih vidikov je bilo Adamičevo nastajajoče besedilo leta 1951 pri nas sporno. Pobljže se bomo seznanili s tremi vprašanji, ki po svoji tedanji pomembnosti očitno izstopajo med ostalimi dejavniki. To so: ideološko razhajanje med pisateljem in našim partijskim vodstvom leta 1949, Adamičeva svobodna interpretacija razgovorov z našimi vodilnimi političnimi in kulturnimi delavci ter njegov specifični način prikaza biografije predsednika Tita.

1. Vprašanja ideoloških razhajanj med pisateljem in jugoslovanskim vodstvom se Ivan Bratko v uvodu k prvi izdaji knjige pri nas le bežno dotakne. »*Nekatere njegove trditve so sporne, nekatere netočne. Tako na primer nekajkrat pravi, da je bil 'klimaks naše zgodbe' v letih 1943-44,*« piše Bratko in nato razmišlja o morebitnih vzrokih za takšno gledanje.²⁴ Adamič je bil prijatelj nove Jugoslavije, kar pa mu ni preprečevalo samostojnih pogledov na pretekle in sodobne razmere v tej deželi. Pogosto je na svoj način razmišljal o problemih, s katerimi se je moralo spoprijemati naše vodstvo leta 1949, vendar ta razmišljanja komajda predstavljajo odločno nasprotovanje jugoslovanski politiki. Naši voditelji so si prizadevali, da bi ublažili Adamičeva odstopanja od njihovih stališč, pisatelj sam pa se je ravno tako odločno trudil, da bi razširil njihove večkrat precej ozke poglede. Priznati je treba, da so bili učinki obojestranski. Adamič je sproti pošiljal posamezna poglavja svojega rokopisa Vladu Dediđerju, ko je bil ta še v ZDA, takoj po vrnitvi domov in tudi pozneje, ko je bil rokopis že skoraj končan. Če mu je Dediđer res posredoval pripombe, ki jih je dobil od drugih pre-

gledovalcev posameznih delov rokopisa, jih je Adamič upošteval vsaj kar se tiče popravkov nekaterih netočnih podatkov. Kot kaže primerjava med rokopisom in ameriško izdajo knjige, je očitno tudi upošteval želje, da ta ali oni odlomek z zasebnejšo tematiko črta iz rokopisa.

Adamič je imel razen tega močan neposreden vpliv na Dedičerja in verjetno še na nekatere druge Jugoslovane glede njihovega načina obravnavanja takšnih vprašanj, kot so materialni privilegiji državnih funkcionarjev²⁵, »protokolarni objekti«, demokratizacija notranjih odnosov v deželi, obveščanje domače in tuje javnosti ipd.²⁶ Prav v teh vprašanjih je tudi Adamič do neke mere sprejel stališča jugoslovanskega partijskega vodstva, vendar ne v celoti. Njegovega »popuščanja« po pričevanju mojih sogovornikov v intervjujih, ki sem jih imela v preteklih treh letih, v času njegovega obiska pri nas ni bilo čutiti, pač pa je v njegovi knjigi opazen določen kompromis oziroma prilagoditev pri pojasnjevanju teh problemov. Še vedno pa so ostajala vprašanja, glede katerih je avtor trdno vztrajal pri svojih stališčih. Takšni sta bili vprašanji jugoslovanskega razdora s kominformom in problem gospodarske prihodnosti Jugoslavije.

Glede konflikta s Kremljem je prišlo med pisateljem in našim vodstvom do naslednjega razhajanja: Adamič je po pričevanju dr. Jože Vilfana od prvega trenutka, ko je izvedel za resolucijo kominforma 28. junija 1948, obravnaval spor kot nekaj dokončnega in celo pozitivnega.²⁷ Naši politiki pa so še nekako do srede leta 1949 upali, da se bodo odnosi s Sovjetsko zvezo do neke mere izboljšali, kar se je malo pozneje tudi zgodilo. Precej let po pisateljevi smrti so tudi v Jugoslaviji morali priznati, da je Adamičeva prva spontana reakcija na jugoslovansko politično odcepitev od Moskve pomenila daljnovidno napoved začetkov politike neuvrščенosti, ki je imela pozneje določen vpliv na svetovnem političnem odru. Seveda pa je v letih 1950-51 njegov brezkompromisni nastop proti Sovjetski zvezi v jugoslovanskem vodstvu veljal za taktično nesprejemljivo potezo. Drugo vprašanje je bilo ekonomska prihodnost Jugoslavije. 15. februarja 1951 je Adamič pisal Vladu Kozaku:

»Recimo, da je Jugoslavija bila 100 let nazaj od Združenih držav kar se tiče industrijske tehnike. Ko ste pričeli vašo petletko /ki je zdaj 6 letka/ l. 1947, trdim, da ako po

*šestih letih vaš plan uspe 99.8 % ali pa še 102.4 %, Jugoslavija bo 150 let odzadaj Amerike.*²⁸

Podobno misel je zapisal tudi v **Orlu in koreninah**. Vztrajno se je zavzemal za to, da bi naša država kot mnoge druge evropske dežele iskala gospodarsko oporo v ZDA. Kot je znano, je bila ta njegova zamisel že med vojno deležna velike pozornosti v Beli hiši, njegova prizadevanja v tej smeri pa tudi po vojni niso bila nič manjša. Seveda pa je bilo ovir za otoplitev jugoslovansko-ameriških odnosov mnogo in to je bil tudi eden od vzrokov, zaradi katerih se je Adamič odločil obiskati staro domovino, saj je želel preizkusiti svoj vpliv tudi na tem področju. Razen ideoloških nasprotij so bila vmes tudi takšna vprašanja, kot so nepriznani jugoslovanski dolgovi Združenim državam iz časa stare Jugoslavije²⁹, naša sestrelitev dveh ameriških letal itd. Kot si je Adamič prizadeval, da bi pri ameriškem državnem vodstvu vzbudil večje razumevanje za jugoslovanske težave in da bi dosegel večjo toleranco v odnosu do specifičnosti jugoslovanskega notranjega političnega sistema, je tudi v našo miselnost poskušal vcepiti svetlejšo predstavo o razmerah v ZDA. To je bilo leta 1949 še razumljivo, saj so njegovi pogovori z našimi voditelji potekali poldrugo leto pred Adamičevim velikim razočaranjem nad ameriško notranjo in zunanjo politiko. Odnosi med Jugoslavijo in ZDA so se v gospodarskem pogledu res kmalu izboljšali. In če je bilo v času pisateljevega obiska čutiti precejšnja razhajanja med njegovim in našim uradnim gledanjem na Združene države, se je tudi to pozneje povsem obrnilo. Edvard Kardelj je po Adamičevi vrnitvi v New Jersey obiskal ZDA, kar je pomenilo resen poskus zблиževanja in premagovanja ovir v odnosih med obema državama, Adamič pa je v naslednjih dveh letih postajal vedno bolj kritičen do svoje nove domovine, vedno manj ponosen na to, da je Američan, in končno celo povsem zagrenjen, saj je pred smrtjo veljal za politično nezaželeno osebo. Nadaljevanje te raziskave bo pokazalo, če nemara prav tu tiči ključ do pojasnila, zakaj je prišlo do delne prekinitve jugoslovanskih stikov z Adamičem in kakšne so bile posledice tega dejstva.

Nadaljnja področja razhajanja med pisateljem in našim državnim vodstvom so bila:

a) vprašanje obveščanja naše javnosti, zlasti o podrobnostih v

- zvezi s kominformsko krizo. Adamič je jugoslovanskim politikom očital, da se v svojih govorih in poročilih izogibajo tehtnim pojasnilom za nastalo situacijo;
- b) obveščanje tuje javnosti o razmerah znotraj naše dežele. V tej zvezi je na primer pripisoval krivdo za vročekrvno reakcijo v ZDA na sestrelitev njihovih letal na našem ozemlju temu, da Američani niso dobili vseh potrebnih informacij o vzrokih, ki so povzročili sestrelitev, vendar je bil ta Adamičev očitek neupravičen;
- c) pisanje našega tiska o razmerah v svetu in znotraj Združenih držav. Adamič je februarja 1951 pisal Vladu Kozaku: »Vaši listi vas ne informirajo, kaj se godi v svetu. Urgiral sem K.-ju³⁰, da se odpre okna in vrata svobode na stežaj. Rekel je, da bi hotel, ali- Razumem.«³¹ Glede ustvarjanja napačne slike o ZDA je celo prišlo do spora med pisateljem in Miro Miheličevo, ki je tik pred njegovim drugim prihodom v Jugoslavijo objavila članek o Adamiču s precej negativnim odnosom do njegove druge domovine.³² Adamič je to naši pisateljici in prevajalki zelo zameril, očital ji je celo, da slabo pozna njegovo novejšo delo in da črpa podatke za svoj članek predvsem iz njegovih prvih del, ki ne povejo ničesar o trenutnem stanju v ZDA. Kmalu pa je Adamič tudi svoj očitek jugoslovanskemu tisku preklical, saj v neobjavljeni opombi v delu rokopisa **Orel in korenine**, ki ga je pisal pozneje, sam priznava, da se je tukajšnji tisk v zadnjem letu bistveno »popravitl« kar se tiče kompleksnejše predstavitve razmer v Združenih državah.

Očitno je torej, da ne gre toliko za napačne zgodovinske podatke, ki jih v knjigi **Orel in korenine** ni dosti, saj so rokopis lahko pri nas pregledali že med nastajanjem. (Drugo vprašanje je seveda objektivnost dela, v katerem so pomembni zgodovinski dogodki zamolčani.) Spornost Adamičeve knjige je bila prej v različnih gledanjih. Ta razhajanja pa so se, kot smo videli, sčasoma zmanjšala, deloma že med Adamičevim obiskom, ki je imel določene posledice ne samo za pisatelja, temveč tudi za naše politične in kulturne kroge.

Res je, da je v knjigi najti nekaj »prirejenih« drobcev. Tako je pisatelj na primer zapisal v pismu prijatelju Benu v Kalifornijo, da prebiva blizu Tržiča v neki **koči**: »Imam svetlo, snažno sobo v mirni koči vrh nekega hriba, oddaljeni pet ali

*šest kilometrov od industrijskega mesteca Tržiča...*³³. Ta koča je v resnici razkošna vila, v katero ga je konec januarja 1949 za več tednov povabil Josip Vidmar. Drugi primer »prilagojenega« podatka je Adamičev naslovni **orel**, ujet v korenino, ki naj bi ga videl nad Tržičem.³⁴ Če je bil pisatelj dejansko priča takemu prizoru, je morala biti v resnici kakšna druga ptica, saj v tržiških gozdovih menda ni orlov.³⁵ Vendar je vprašanje, ali ima Adamičev opis prizora resnično osnovo ali ne, povsem nepomembno, saj gre za prisposodbo, ki naj bi s preprostimi potezami osvetlila celoten jugoslovanski in Titov položaj. Delo **Orel in korenine** pač upravičeno imenujemo roman, ne pa morda dosleden potopis, ki se prepleta z zgodovinskimi poročili.

Ta rahla odstopanja od resnice nikakor ne zmanjšujejo verodostojnosti pisateljeve pripovedi o naši deželi, kakor jo je sam doživel v času svojega tukajšnjega bivanja. Zanja se je odločil bodisi zaradi močnejšega dramatičnega učinka zgodbe (takšnih primerov je v knjigi precej) ali pa zaradi svoje želje, da bi na bralca napravil vtis povsem svobodnega obiskovalca dežele, ki jo obravnava, vtis neodvisnega pisatelja, ki se brani vsake usluge uradnih krogov.

2. Drugi vzrok za nekdanjo spornost Adamičevega dela **Orel in korenine** pri nas je pisateljev način, kako obnavlja svoje razgovore z našimi političnimi in kulturnimi predstavniki. Adamič je leta 1951 pisal Vladu Kozaku o svoji že skoraj končani knjigi:

»Jaz citiram voditelje in druge kot jaz mislim, da bi oni govorili, ako bi znali ameriško in sploh zapadno mentaliteto in želeli, da se jih simpatično razume. In vse točno.«³⁶ (Poudarjeno besedilo podčrtal L.A.)

V opombi, ki jo najdemo v petem poglavju prve knjige v izvirniku³⁷, v slovenskem prevodu pa je izpuščena, spregovori Adamič o tem, da so se njegovi sogovorniki na srečanju pri Titu pozneje ob branju njegovih zapiskov o tem pogovoru pritožili, češ da je povsem svojeglavo preoblikoval njihove besede in jim pripisal misli, s katerimi se ne morejo strinjati.

Te njegove »pisateljske svobode« se nekateri še danes spominjajo v precej slabi luči. Adamič jo je opravičeval brez slabe vesti, češ da je važneje na avtentičen način povzeti »duh resni-

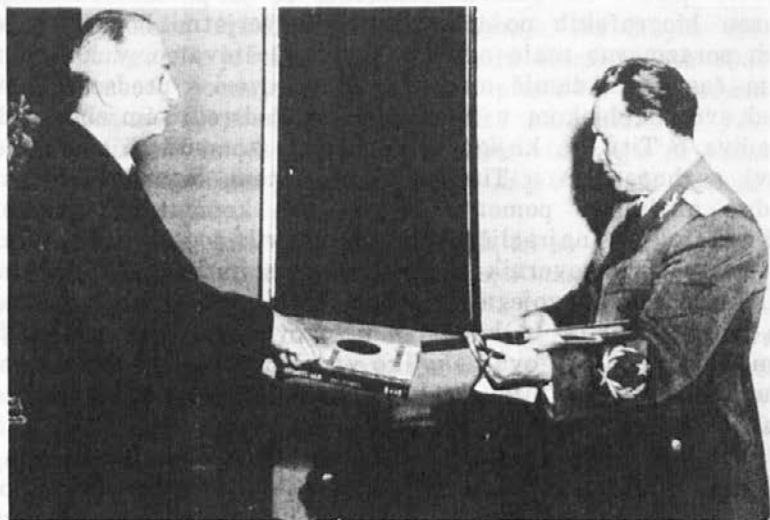
ce«, »jedro« jugoslovanske pretekle in sedanje zgodbe, kot pa vztrajati pri tem, da se z maloumno natančnostjo držimo vsakega konkretnega dejstva in vsake izrečene besede, ne da bi pri tem dali potrebne poudarke pomembnejšim elementom, pri čemer zagotovo spregledamo »bistvo resnice«. Bistvo jugoslovanske resničnosti pa je bilo za Adamiča, ki je v prvi vrsti želel približati »duh jugoslovanske revolucije« zahodnemu bralcu, drugje kot pa za tukaj živeče javne delavce, ki so se ubadali s povsem drugačnimi problemi. To vprašanje je dobro pojasnil Ivan Bratko v uvodu k prvi slovenski izdaji **Orla in korenin**:

»Seveda je bilo pol leta, kolikor je bil tu, mnogo premalo, da bi doumel vse ljudi, ki jih je srečeval, in se poglobil v vsa dogajanja. Nekatero osebnosti postavi v pravo luč samo daljši čas; kratko srečanje in prvi vtis sta lahko močno varljiva. Toda kljub temu je vulkan dejstev in impresij, ki ga predstavlja njegova obsežna knjiga, daleč največ in najtemeljitejše, kar je napisanega o nas na zahodni hemisferi v tistem 'zamotanem času'. O tej knjigi ni premišljeval leta in leta kot o mnogih drugih, drvel je, čeravno mu je bilo gradivo fantastično novo in ga je bilo za tri debele knjige. Delo je zasičeno s srečanji z najrazličnejšimi zanimivimi ljudmi. Včasih jih oriše bežno, zanašajoč se na prvi vtis. Tak način, ki pri njem ni pogost, že sam po sebi utegne privedi do prenagljenih ocen. Toda vse to ni najvažnejše. Tudi ni važno, da so v knjigi nekatere pomote, čeravno je bil pedanten zapisovalec zgodovinskih podrobnosti. Predobro je vedel, da je v hipu, ko je šlo za biti ali ne biti 'old country', naglica najzlahotnejša prvina. Vrgel se je z vso zagrizeno vnemo in ambicijov to, da bi bil mož na mestu - o p r a v e m č a s u.«³⁸

3. Precej spogledovanja in skomiganja z rameni je povzročil tudi Adamičev način obravnave biografije predsednika Tita. Pisateljevo spotikanje ob Titovo razkošno uniformo, ki jo je zahodni tisk primerjal z Goringovo, je bilo znano že pred njegovim prihodom v Jugoslavijo. Že nekaj takšnih drobcev Adamičeve kritike je zadoščalo, da so bili »čuvarji« našega duhovnega miru zaskrbljeni: ali bo ta človek sposoben napisati pre-

mišljeno »ustrezen« življenjepis našega predsednika. Medsebojne simpatije so bile seveda neprimerno večje od pomislekov, saj je Adamič s svojim dotedanjim literarnim in javnim delom v korist naprednih sil v naši deželi neštetokrat dokazal in vedno znova potrdil svoje iskreno prijateljstvo v odnosu do nove Jugoslavije in njenega voditelja.

Ko je iz Beograda prišel v Slovenijo (19. januarja 1949), se je začel še bolj zanimati za Tita. *»Vprašal sem, kakšen človek je, dva pisatelja, s katerima sem se seznanil v letih 1932-1933 in o katerih sem mislil, da sta bržkone zbrala nič koliko n-drobnosti o njem - eden od njiju je bil Josip Vidmar, ki je leta 1943 predlagal, naj Tita postavijo za maršala Jugoslavije, in je sedaj njegov prijatelj,«* piše Adamič v **Orlu in koreninah** (str. 155) ter nadaljuje: *»Čudno je bilo, da so ju moja vprašanja presenetila in spravila v zadrego. Nista mi mogla povedati ničesar konkretnega, posebnega ali zanimivega. Nikjer nisem našel življenjepisnega gradiva, ki bi ga bilo vredno brati. Nihče se ni domislil, da bi ga bilo treba zbrati. Doma ga očitno ne potrebujejo, zunaj dežele pa zelo neradi objavljajo dejstva o Titu in drugih voditeljih.«* Nato pojasni takšno stanje: *»Eden*

Srečanje Adamič - Tito, Beograd 1949 (foto dokumentacija Dela)

*izmed razlogov, zakaj jim ni do tega, da bi spravljali v javnost podatke o Titu, da bi brskali po začetku njegove poti, razčlenjevali njegove vrline in pomanjkljivosti in primerjali njegove dobre lastnosti z njegovimi slabostmi, je ta, da komunisti ne verjamejo v pomembnost posameznih voditeljev; torej je Tito enakovreden kakemu egiptovskemu kralju, ki je bog, in Mesiji, vendar z neko zelo pomenljivo razliko, da namreč ni oddaljen od ljudi, temveč se z njimi enači.**

Ko se je Adamičeva odločitev, da bo pisal knjigo o Titu, končno razvedela in je bilo jasno, da pisatelj že pridno »brska« po hrvaškem Zagorju, da bi zbral čimveč podatkov o svojem junaku, je Tito storil najpametnejši korak, da bi preprečil avtorjeva ugibanja, njegovo zanašanje na vprašljive vire in ostale težave pri pisanju načrtovane biografije. Sprejel ga je na svojem domu in mu ure in ure tako rekoč nepretrgoma pripovedoval o svojem življenju.

Kljub sorazmerno dobremu nadaljnjemu sodelovanju Adamičevih jugoslovanskih pomočnikov pri pisanju knjige pa je njegova biografija Tita v končni fazi vseeno ponudila bralcu nekoliko drugačno sliko od tiste, ki bi jo ustvaril kateri od tukaj živečih piscev in Titovih soborcev. To je povsem razumljivo. Razen biografskih podatkov, ki so neverjetno bogati in je v njih sorazmerno malo netočnosti, če upoštevamo, v kako kratkem času je Adamič med svojimi pogovori s predsednikom in med svojim obiskom v Kumrovcu in Podsredi sam zbral toliko gradiva o Titu, je knjiga prepredena s komentarji o predsednikovi osebnosti in o Titovem simboličnem, legendarnem in še vedno aktivnem pomenu. Večina teh komentarjev v knjigi prihaja iz ust najrazličnejših Adamičevih sogovornikov. Kadar se pisatelj s sogovornikom strinja, njegovim mislim rad doda še kakšen odtенок svojega gledanja, da bi podkrepil elemente, ki jih želi poudariti. In kadar se s sogovornikom ne strinja povsem, se zdi, da njegove nekoliko vprašljive poglede z določenimi poudarki še stopnjuje, da bi si bralec laže ustvaril »lastno« stališče, ki mora biti seveda čim bliže avtorjevemu.

Spomladi 1952 so v ljubljanskem **Dnevniku** začeli izhajati odlomki iz **Orla in korenin** v slovenskem prevodu.³⁹ V podlistku je povzeta pripoved o Titovem življenju od njegovega otroštva do zadnje predvojne konference KPJ junija 1940. Po dvajsetem nadaljevanju so izhajanje odlomkov ustavili.⁴⁰

Mesec dni pozneje je Lev Modic objavil svoj komentar k omejenemu podlistku, v katerem piše, da so bili bralci kljub velikemu zanimanju za Tita in za Adamiča nad odlomki iz njegove knjige razočarani, saj Adamič enakovredno upošteva pričevanja ljudi z različnimi pogledi, vtisi in dejstva imajo pri njem enako vrednost, tipična malomeščanska gledanja isto ceno kot ocene prizadetih javnih delavcev. Zato, meni Modic, delo ne daje »prave in enotne slike«. ⁴¹

Menim, da je kompleksna slika neke biografije, upoštevajoč najrazličnejša pričevanja, mnogo bližja resnici kot pa »enotna slika«, ki naj bi zajela samo izbrane vire, izhajajoče iz enotnega zornega kota. Človeška stran Titovega življenja je bila leta 1952 za ameriške, pa tudi za naše bralce gotovo zanimivejša od golega prikazovanja Titove družbenopolitične vloge. Adamič v svoji knjigi uspešno dopolnjuje sliko Tita kot političnega aktivista z njegovimi življenjskimi okoliščinami in značajskimi potezami. Pri tem pa se je z demokratično izbiro najrazličnejših virov zameril togemu uradnemu jugoslovanskemu konceptu, ki je tedaj prevladoval v tovrstni domači literaturi.

»Berem zadnje govore Tita, Kardelja, Kidriča in Djilasove 'Sodobne teme' in zdi se mi, kot da so vjeti v frazah, citatih, cifrah - in tako dobri, skoro veliki ljudje! Da bi jim človek mogel pomagati!« je pisal Adamič Vladu Kozaku leta 1951. ⁴² Poldrugi mesec pozneje pa je k temu pristavil: »Po mojem je skrajni čas, da se preneha pisati o Titu haligolično ⁴³ /kot o svetniku/ in da se ga prikaže kot silno vitalnega in važnega človeka. To storim jaz v poglavjih, ki bi jih morala Drž. založba izdati.« ⁴⁴

In ravno to je bilo po mnenju tistih, ki so odrinili Adamičevo zadnje delo v osemnajstletno pozabo, v nasprotju s tedanjim interesom naše javnosti.

Razlika v pogledih in pristopih je v tem trenutku seveda videti dosti manjša kot v času, ko je knjiga nastajala, skoraj dve desetletji trajajoče odlašanje slovenske objave pa se je do danes kljub temu potrdilo kot docela nesmiselno.

OPOMBE

1. Louis Adamič, Orel in korenine, 2. izd. (v nadaljevanju Orel in korenine, 2. izd.), Ljubljana, Državna založba Slovenije, 1981, str. 13-293
2. Ibid., str. 287-588
3. The Eagle and the Roots (v nadaljevanju The Eagle and the Roots), New York, Doubleday & Company, 1952, 531 str.
4. Janja Žitnik, Geneza Adamičeve knjige Orel in korenine, Analiza končne redakcije (v nadaljevanju Janja Žitnik, Geneza), Univerza Edvarda Kardelja, Filozofska fakulteta, Ljubljana, oktober 1988, 255 str., (tipkopis)
5. Orel in korenine. 1. izd. (v nadaljevanju Orel in korenine, 1. izd.), Ljubljana, Državna založba Slovenije, 1970, 641 str.
6. Orel in korenine, 2. izd., str. 8
7. Janja Žitnik, Intervju z Ivanom Bratkom, Ljubljana, 19. novembra 1986, Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti (v nadaljevanju ZRC SAZU), Inštitut za slovensko izseljenstvo (v nadaljevanju ISI), (tipkopis)
8. Janja Žitnik, Intervju z Marijo Vilfan, Ljubljana, 10. novembra 1986, ZRC SAZU, ISI, (tipkopis)
9. Janja Žitnik, Intervju z Vladimirjem Dedijerjem, Ljubljana, 16. julija 1986, ZRC SAZU, ISI, (tipkopis)
10. Edvard Kocbek, Dnevnik 1951-1952, Zagreb, Globus, 1986, str. 138
11. Janja Žitnik, Geneza, str. 33
12. N.pr. v pismu Vladu Kozaku 3. aprila 1951, Biblioteka SAZU (v nadaljevanju BSAZU), Rokopisni oddelek (v nadaljevanju RO), mapa R 67/V
13. BSAZU, RO, mapa R 67/V, nedatirano pismo Adamiča Dedijerju
14. BSAZU, RO, mapa R 67/III-1, opomba na ovitku 9. poglavja
15. ZRC SAZU, ISI, Korespondenca L. Adamiča, pismo Shaemasa O'Sheela Mariji Vilfan 10. septembra 1951
16. Ti prevodi so shranjeni v BSAZU, RO, mapa R 67/II.
17. Dedijer je pričakovane pripombe res prejel in pravi, da jih je redno pošiljal pisatelju (glej opombo 9).

18. Marija Vilfan se žal ne spominja podrobnosti o tem (glej opombo 8).
19. BSAZU, RO, mapa R 67/VI
20. Orel in korenine, 2. izd., str. 559
21. Več o tem v: Janja Žitnik, Stiki Louisa Adamiča z Edvardom Kardeljem, Zbornik občine Grosuplje 1988, Grosuplje, 1988, str. 91-99; Janja Žitnik, Intervju s Stanetom Kolmanom, Ljubljana, 21. maja 1986, ZRC SAZU, ISI, (tipkopolis)
22. Janja Žitnik, Intervju s Štefanom Urbancem, Ljubljana, 7. aprila 1986, ZRC SAZU, ISI, (tipkopolis)
23. Tako je tudi mnenje Marije Vilfan (glej opombo 8).
24. Orel in korenine, 1. izd., str. 11
25. Glede tega je najti Adamičevo kritiko v Orlu in koreninah le med vrsticami, a je kljub temu na spreten način dovolj močno izražena. Seveda pa se njegov očitek nanaša samo na najvišje funkcionarje, madtem ko so mu bili vsi ostali v tem pogledu mnogo bližji. »Kako je polenta v CK menzi? Nikoli ne bom pozabil tisto večerjo - kako imentno vi **elita** živite!« je pisal V. Kozaku 15. februarja 1951 (BSAZU, RO, mapa R 67/V).
26. Vladimir Dedijer rad poudarja, da mu je Adamič odprl oči za nekatera pomembna in zelo občutljiva vprašanja, ki jih Dedijer pozneje sam obravnava v svojih delih (glej opombo 9).
27. Joža Vilfan, Louis Adamič in povojna Jugoslavija - spomini, Louis Adamič, Simpozij, ur. Janez Stanonik, Ljubljana, Univerza Edvarda Kardelja, 1981, str. 345-351
28. BSAZU, RO, mapa R 67/V
29. Tega vprašanja se Adamič dotakne v neobjavljenem poglavju Igra šaha med potresom, B SAZU, RO, mapa R 67/III-2.
30. Verjetno Kardelju.
31. BSAZU, RO, mapa R 67/V, pismo L. Adamiča V. Kozaku 13. februarja 1951
32. O tem piše Mira Mihelič v knjigi Ure mojih dni, Murska Sobota, 1985, str. 190-194. Sporni članek je objavila leta 1949 v Novem svetu, IV/1949, št. 4, str. 381-389 pod naslovom Louis Adamič in Amerika.
33. Orel in korenine, 2. izd., str. 155
34. Ibid., str. 195-199: poglavje Lažna pomlad ... in orel v stiski.

35. To je odločno zatrdil Štefan Urbanc, dolgoletni funkcionar v tržiški občini in dober poznavalec tamkajšnje narave (glej opombo 22).
36. BSAZU, RO, mapa R 67/V, pismo L. Adamiča V. Kozaku 13. februarja 1951
37. *The Eagle and the Roots*, str. 119-120
38. *Orel in korenine*, 1. izd., str. 12-13
39. Louis Adamič o Življenju maršala Tita, Iz poslednje Adamičeve knjige *Orel in korenine*. Ljubljanski Dnevnik, 17. maj - 9. junij 1952, str. 2
40. O vzrokih za ustavitev objave nadaljevanj: France Adamič, Spomini in pričevanja o življenju in delu Louisa Adamiča, Ljubljana, 1983, str. 172-173; glej opombo 9
41. Lev Modic, Pripomba k članku Louis Adamič o življenju maršala Tita, Slovenski poročevalec, 5. julij 1952
42. BSAZU, RO, mapa R 67/V, pismo Louisa Adamiča V. Kozaku 13. februarja 1951
43. Tu je Adamič napačno zapisal besedo. Prav: hagiološko.
44. BSAZU, RO, mapa R 67/V, pismo L. Adamiča V. Kozaku 3. aprila 1951

ABSTRACT

THE DELAY IN SLOVENE PUBLICATION OF THE EAGLE AND THE ROOTS

J a n j a Ž i t n i k

*The paper treats the circumstances which have resulted in an eighteen-year delay in publication of the Slovene edition of **The Eagle and the Roots**, the last book by the Slovene-American author Louis Adamic. It initially explains that the Slovene edition is an authentic translation of the unabridged American edition and not a much censored version, as general opinion would wrongly have it. The opinions of some of the author's contemporaries on the reasons for the delay in publication of the Slovene edition and a comment upon the supposition that Adamic was killed by agents of the Yugoslav government are followed by an insight into the disagreement*

between Adamic and the Yugoslav political leadership in the years 1949-51. First presented are the obstacles which lay in the way of Adamic's cooperation with the Yugoslavs regarding the preparation of a Slovene and a partial Serbo-Croatian translation of the book **The Eagle and the Roots**. The author identifies the reasons why Adamic's text was unacceptable in Yugoslavia during the 1950's by offering a short review of the most disputable political aspects and of the methodological approaches in this, Adamic's last book. They are: Adamic's viewpoint about the Yugoslav-Soviet split and about the necessity for economic aid from the United States to Yugoslavia; his indirect criticism of privileges given to Yugoslav state dignitaries; his view of the justification for existing government property in Yugoslavia; and his stressing of the need for internal democratization in the country, including the delivery of more information to both domestic and foreign publics - matters which, in that system, one could not discuss openly in a literary work intended for a broad readership. Besides that, some people were upset by Adamic's free interpretation of his discussions with Yugoslav politicians and other public workers and by his peculiar approach to the biography of president Tito. It is possible, however, that further research could prove that all these elements are only secondary factors in the sudden »distance« our politicians took soon after Louis Adamic's last return to the United States.